

ПОБУДОВА ПІДРУЧНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА КОМПЕТЕНТІСНИХ ЗАСАДАХ

*Наталія Богданець-Білокаленко,
доктор педагогічних наук, головний науковий
співробітник відділу навчання мов національних
меншин та зарубіжної літератури, Інститут
педагогіки НАПН України
nataliabogdanets@gmail.com*

Ключові слова: підходи до українськомовної освіти, підручник української мови, текстовий матеріал.

Розвиток і поширення зв'язків між Україною та іншими країнами світу у різних галузях зумовили зближення нашої держави з іншими країнами, у тому числі з європейськими. Динамічні глобалізаційні та інтеграційні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, зумовлюють необхідність урахування їх у змісті підручників української мови для учнів початкових класів. На це спрямовує й стратегічний документ «Нова українська школа».

Як переконає аналіз дидактичної та лінгводидактичної літератури, роль і місце підручника в освітньому процесі, дидактичні й лінгводидактичні засади його створення розробляли Ю. Бабанський, А. Біляєв, Н. Бондаренко, М. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Караман, К. Колесник, М. Пентилюк, К. Плиско, В. Тихоша, О. Савченко та ін., однак сьогодні стоїть завдання – розробити підручник на компетентнісних засадах. Для цього необхідно осмислити найбільш авторитетні джерела психологічної науки задля вивчення й подальшого врахування психофізіологічних і психологічних особливостей учнів початкових класів, простежити взаємозв'язок між психологічними складниками пізнавального процесу (мисленням, сприйманням, пам'яттю, увагою, уявою) та відповідним педагогічним інструментарієм.

Створити підручник української мови для молодших школярів з урахуванням провідних ідей концепції полікультурної освіти в Україні – це значною мірою сприяти забезпеченню законних прав та задоволенню освітніх і культурних потреб національних (етнічних) мовних, культурних меншин, відтак і подоланню комплексів культурної меншовартості, другорядності.

Полікультурна освіта як унікальна система, своєрідний соціокультурний феномен сприяє нагромадженню в учнів знань, умінь і навичок, формуванню в них предметних і ключових компетентностей, інтелектуального розвитку, морально-етичної культури.

У науковому обігу полікультурна освіта як поняття розглядається в кількох аспектах, зокрема: як процес, тобто як цілісна єдність навчання, виховання, розвитку, саморозвитку особистості із збереженням культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури; як педагогічна категорія,

загальне педагогічне поняття; як система навчальних закладів; як модель; як соціокультурний інститут; як чинник; як результат, тобто як рівень загальної культури і освіченості учнівської молоді.

Сучасні вимоги до підручника визначаються основним призначенням, яке безпосередньо пов'язане з актуальними цілями сучасної освіти, полікультурної зокрема. Тому зрозуміло, що соціальний запит на творчо мислячу, активну особистість має бути відображено і в сучасному шкільному підручнику. Підручник має бути побудованим на засадах компетентнісного, текстоцентричного, комунікативного, діяльнісного та системного підходів до українськомовної освіти.

Спостереження за освітнім процесом, вивчення спеціальної літератури, анкетування вчителів початкових класів дали підстави для висновку, що формування предметної і ключових компетентностей учнів початкових класів стане ефективнішим за умови використання в підручнику комплексу вправ і завдань, спрямованих на опанування мовних і соціокультурних відомостей та формування стійких умінь і навичок учнів. Сучасний учитель розуміє: неможливо цікаво, результативно провести урок з опорою лише на крейду й дошку. Сьогодні педагог зобов'язаний оволодіти засобами навчання, щоб забезпечити одне з головних прав дитини – право на якісну освіту. У полі зору науковців і вчителів питання ефективності використання нових засобів навчання. Тож вважаємо важливим складником сучасного підручника QR-код, що пропонує музичний супровід, цікаві графічні ілюстрації, які сприяють кращому засвоєнню відомостей, уміщених у підручнику.

Набув статусу провідного принципу навчання української мови в закладах загальної середньої освіти, зокрема в її початковій ланці розвиток мовлення учнів, спрямований на вдосконалення в них комунікативних, текстотворчих умінь, збагачення словникового запасу. Ученими (В. Бадер, Л. Варзацька, М.Вашуленко, Н. Гавриш, О. Глазова, Н. Грона, Т. Донченко, О. Копусь, Л. Курач, О. Кучерук, Т. Ладиженська, М. Львов, О. Мельничайко, Т. Маркотенко, С. Омельчук, О. Петрук, Н. Сіранчук, Н. Скрипченко, В. Собко, М. Соловейчик, В. Статівка, О. Хорошковська та ін.) описано різні ефективні методики формування усного і писемного мовлення, діалогічного і монологічного висловлення, прийоми роботи та ін. Загальновідомо, що мовленнєвий розвиток, якого учні досягли в початкових класах, є підґрунтям їхнього подальшого шкільного навчання.

Особлива роль у процесі навчання української мови належить формуванню текстотворчих умінь учнів початкових класів. Цей процес тісно пов'язаний з оволодінням учнями лексико-граматичною структурою мовлення, комунікативно доцільним використанням мовних засобів у будь-якій мовленнєвій ситуації, умінням користуватися багатством української мови, правильно, точно й виразно висловлювати власні думки в процесі спілкування. В означеному контексті особливої актуальності набуває проблема добору текстового матеріалу, що в підручнику

ілюструє теоретичні положення, є дидактичним засобом навчання, виховання й розвитку учнів.

У процесі розроблення підручника української мови для учнів початкових класів необхідно враховувати, що важливою ознакою усного текстотворення є специфічність семантичної будови: винесення найважливішого на початок речення, розміщення елементів мовлення у порядку їхньої суб'єктивної значущості для мовця; у писемному текстотворенні інформативно значуще розташовується в кінці речення. Учні початкової школи, перш ніж навчитися викладати свої думки в письмовій формі, спочатку оволодівають усною формою – спілкуванням. Поступово, з розширенням знань про одиниці мови, учні засвоюють різноманітні типи та стилі мовлення, вчаться будувати за їхніми законами свої власні тексти.

Мета писемного текстотворення – вплинути на відсутнього адресата чи донести до нього певну інформацію. Воно здебільшого використовується в етичній, науковій та офіційно-діловій сферах людського спілкування. Оскільки писемне текстотворення звернене до відсутнього адресата, основними вимогами до викладу змісту є докладність і послідовність, чіткість, зрозумілість, доступність. Писемне текстотворення є генетично вторинним, оскільки утворене на основі усного. Це й зумовлює відповідне розташування вправ у підручнику: спочатку усні, потім – письмові. Кожен параграф підручника має містити вправи, спрямовані на вдосконалення вимови учнів, формування чіткості, логічності, виразності усного мовлення, збагачення словникового запасу, у тому числі власне українською лексикою, формування в учнів умінь правильного й точного слововживання, граматичного ладу мовлення, орфографічної та пунктуаційної грамотності.

Важливим складником сучасного підручника вважаємо вправи, що спонукають учнів до власної мовотворчоті.

Отже, реалізація компетентнісного підходу в підручниках української мови полягає не тільки у формуванні в учнів знань, умінь і навичок, ключових і предметних компетентностей, а насамперед у відборі комунікативно значущих завдань для набуття учнями мовленнєвого досвіду та здатності застосовувати засвоєні знання в повсякденні.